

Příčiny vojenského převratu: syntetizovaný kauzální model

Causes of Military Coup: A Synthesized Causal Model

LUKÁŠ MARTINÁK¹

Abstract: *The article is an advancement of a preceding text which analyzed particular substantive theories of military coup in mainstream Anglo-Saxon political science literature. It provides a synthesis analysis of the previously analyzed literature specialized in military coup research, and because each substantive theory provides explanations of the occurrence of military coups through different independent variables, these factors are categorized for research purposes. Working with the definition of a military coup, the article's goal is to set ten separate theories together into a formal concept of the military coup and express it by means of a synthesized causal model. This model contains individual premises of existing research and constitutes a conceptual framework for the formulation of "the hammer and anvil theory" of military coup. The "hammer" signifies the capacity and commitment of the army to effect a change of government by the use of force or under the threat of it. The "anvil" represents factors which delegitimize a government and de facto hamper its ability to escape the "hammer" blow.*

Keywords: *Military Coup; Coup d'État; Political System; Causal Model*

1. Úvod

Následující text navazuje na dvě studie, s nimiž tvoří pevný konceptuální celek. První z nich (Martinák 2015a) byla zaměřena na ustanovení klíčových pojmů v terminologii studií státního převratu (StP) a jejich co možná nejpřesnější definici tak, aby další výzkum na poli státních převratů disponoval jasně a srozumitelně uchopenou proměnnou „vojenský převrat“ (popř. obecně pojatým StP a dalšími specifickými kategoriemi převratu). Ve druhé studii (Martinák 2015b) se výzkumný záměr přesunul z poněkud nezáživného pole aplikovatelného výraziva k teoretickému rozpracování tématu státních, potažmo vojenských převratů (VoP)

¹ Ministerstvo obrany České republiky, Tychonova 1, 160 01 Praha – Dejvice, Česká Republika / Ministry of Defence, Czech Republic. Contact: l.martinak@seznam.cz.

v, pokud možno, celém jeho šíři a hloubce. Zatímco k zodpovězení výzkumných otázek „Co je to vojenský převrat?“ a „Jaké faktory se mohou spolupodílet na výskytu VoP?“ má tuzemská politologie k dispozici konceptuální základ, další, na které bude zaměřena pozornost v tomto příspěvku, jsou projevem snahy o poznání výchozího bodu kauzální vazby, na jejímž druhém konci figuruje závislá proměnná „vojenský převrat“. Ústředním motivem textu tudíž bude nalezení odpovědí na následující otázku: Jaké příčiny VoP jsou pro jeho realizaci klíčové?

Odpověď česká politologie v současnosti nenabízí a ani anglosaská politická věda, jež ve výzkumu StP dosáhla mnohem vyššího stupně teoretizace, nepředkládá jednoznačné závěry. Problémem je dosavadní roztráštěnost výzkumu způsobená velkým množstvím na sebe málo navazujících (nebo vůbec nenavazujících) badatelských záměrů jednotlivých autorů. Výsledkem je formulace celé řady dílčích, substantivních teorií, které neaspírují (a ani nemohou) na pozici všeobecně platné vysvětlující koncepce VoP, nemluvě o StP jakožto nadřazené kategorii.

Vedle tohoto fragmentovaného přístupu k výzkumu StP se nabízejí rozsáhlé studie, které se pokoušejí o co možná nejširší aplikovatelnost svých závěrů. Nicméně tyto ve své většině naopak trpí přílišným zevšeobecněním. Při hledání možných příčin, které mohou motivovat provedení vojenského převratu (VoP), a tím obměnit nejvyšší politicko-byrokratické vedení dané země, stojí badatel před problémem plynoucím z neurčité konceptualizace. Nalézt mezi autory ucelený přehled relevantních příčinných faktorů, navíc dobře operacionalizovaných a exaktně definovaných, vyžaduje značnou dávku trpělivosti a široký rozsah badatelského zaměření. Edward Luttwak, jehož dílo *Coup d'État. A practical handbook* (1969) je ve studiích převratů stále pokládáno za stěžejní, předkládá pouze vlastnosti systémového charakteru, které vznik státního převratu umožňují, nikoli příčiny vedoucí k jeho výskytu. Jeho soubor nutných podmínek státního převratu (rozuměj i VoP) je, vedle dalších konceptuálních problémů, zatížen vlastními časovými limity výzkumu, jež je pevně spjat s dobovým rámcem (období pozdní dekolonizace) a dominantním heuristickým proudem, toho času panujícím ve studiích transformace režimů (teorie modernizace).²

Luttwak hodnotí, že pro vznik převratu je nezbytné, aby byly u sledovaného státu splněny tři elementární parametry: nižší stupeň hospodářského rozvoje, politická nezávislost a organická jednotnost státu. Aby mohl být stát vůbec považován za relevantní objekt výzkumu StP, musí být sociální a ekonomické podmínky platné uvnitř jeho hranic na takové úrovni, která fakticky „omezí politickou participaci na malý zlomek populace“ (Luttwak 1969: 37; srov. Belkin a Schofer 2003: 597). Také musí být politicky nezávislým, což se projevuje omezeným vlivem cizích mocností na vnitropolitický život v zemi (tím jsou

² Více k rozporům mezi metodologií, premisami a závěry vlastními teorií modernizace a teoriím přechodů viz Gans-Morse 2004.

vyloučeny kolonie, satelitní státy s přítomností početných ozbrojených sil cizí moci, okupované země apod.); současně musí předmětný stát disponovat jasně vymezeným „politickým centrem“, nebo alespoň „politicky strukturovanými“ sekundárními (regionálními) centry (Luttwak 1969: 55).³

Pokud stručně shrneme tato zjištění do srozumitelné formy, pak můžeme říci, že nutnou podmínkou výskytu StP je jistý stupeň politického, hospodářského a institucionálního rozvoje předmětného státu, který mu umožňuje autonomně plnit své elementární funkce.⁴ Proces přijímání politických rozhodnutí (*decision-making process*) musí být prováděn politicky svébytnou vládou,⁵ k zavádění politické agendy do praxe musí využívat funkční institucionální státní strukturu a fungovat v socioekonomickém prostředí, jež dává prostor k uzavření politiky (*politics*) do sféry obývané nepočetnou elitou. Tyto systémové parametry trvalejšího charakteru poskytují možný nástroj pro stanovování oprávněnosti studovat StP u konkrétních, za tímto účelem vybraných států, jež by měly být dle těchto parametrů posuzovány. Nenabízí však kauzální vodítko k rozpoznání partikulárních rysů politického, ekonomického, sociálního či bezpečnostního vývoje, které vedou k rozhodnutí potenciálních spiklenců přistoupit k uskutečnění StP jakožto politického řešení aktuální společenské situace v dané zemi (či prostě nástroje mocenské distribuce).

Analýza odborné literatury zaměřené na studii fenoménu VoP, kterou provedl Andrew Heywood a publikoval ji v dnes již zavedeném přehledovém díle *Politologie* (2002; česky 2004), jej vede k poznání, že „specifickými okolnostmi“ vedoucími k VoP jsou tyto čtyři: „ekonomická zaostalost, ztráta legitimity civilních vládců, konflikt mezi armádou a vládou, příznivý mezinárodní kontext“ (2004: 407). Heywoodova definice příčin VoP však postrádá jejich přesné rozčlenění do jednotlivých skupin a podskupin a výčet příčin, který by vyčerpávajícím způsobem nabídl badatelé sémantický rámec potřebný pro výzkum jdoucí do hloubky. Navíc neposkytuje žádný návod, jak porozumět problematice

³ Na tomto místě je vhodné poukázat na pozoruhodnou podobnost mezi Luttwakovými „nutnými podmínkami“ a definičními parametry „selhávajícího státu“ (*failed state*; popř. „zhrouceného státu“ – *collapsed state*), které spolu sdílí až nápadně mnoho rysů. Rovněž metoda identifikace selhávajícího, resp. zhrouceného státu využívá pro analýzu vnitřní situace zkoumaného subjektu sociální, ekonomický a politicko-vojenský indikátor (Šmíd a Vařura 2009: 58–60), jež, zjednodušeně řečeno, detekují přítomnost, popř. míru institucionalizace a též její efektivitu, hospodářskou zaostalost či dekonstrukci a celkovou společenskou (politickou) destabilizaci.

⁴ Za povšimnutí stojí shoda těchto podmínek nutných pro výskyt státního převratu s nutnými podmínkami rozvoje demokracie tak, jak je předkládá teorie modernizace (viz Gans-Morse 2004).

⁵ Na tomto místě se rozhodně nebudeme zaplétat do složité politologické diskuze o relevanci pojmu „suverenity státu“, ačkoli se taková otázka nabízí. Je zcela zřejmé, že v dnešní globalizované mezinárodní aréně, jež se vyznačuje bezprecedentní regionální i celosvětovou integrací jak v ekonomické, tak i politické sféře, je bezpodmínečná nezávislost a suverenity národních států, tento základní atribut Vestfálského systému, již spíše chimérou minulosti. V odborném diskurzu se proto stále více prosazuje pojem „post-vestfálský mezinárodní systém“.

výskytu VoP jakožto komplexní souhrě různých příčinných faktorů; jinými slovy, absentuje zde kauzální model VoP. Kauzální modely sice jsou rozpracovány v různých dílčích výzkumech, nicméně ty jsou vždy vztaženy pouze k přísně specifickým podmínkám, které jsou limitovány pevně daným časovým nebo geografickým rámcem. Takové parciální modely jsou založeny na předpokladech úzce empiricky zaměřených substantivních teorií, jež prozatím nebyly zahrnuty do přehledových a pro potřeby výzkumu státních převratů rudimentárních prací, jako jsou studie Luttwaka (1969), Janowitze (1977), O'Kanea (1987), Bankowicze (2012) či Powella (2012, 2014).

Jelikož ani komplexní studie Luttwaka a Heywooda neposkytují odpověď na ústřední výzkumnou otázku tohoto textu, je na následujících stránkách uveden strukturovaný přehled hlavních substantivních teorií VoP (StP), které představují převážnou část hlavního proudu studií vojenského převratu, jejich komparace a následně syntéza v podobě komplexního kauzálního modelu, který je prvním krokem k formulaci konzistentní formální teorie VoP. První část příspěvku předkládá ucelenou konceptualizaci možných příčin VoP a jejich základní rozlišení založené na odlišném původu jednotlivých příčin (faktorů) v politickém systému a jejich vlivu na proces vzniku a realizace převratu. Druhá část nabízí samotný výčet dílčích teoretických přístupů k výzkumu VoP anglosaské politické vědy a jejich popis zasazený do dříve uvedené kategorizace faktorů. V poslední části je předložen zmíněný kauzální model, zahrnující poznatky všech uvedených substantivních teorií a syntetizující jejich závěry.

2. Základní rozdělení determinantů vojenského převratu

Výzkum vojenského převratu se ve věci identifikace jeho příčin již od šedesátých let dvacátého století rozchází mnoha směry, ruku v ruce s úzce specifikovaným zaměřením každého konkrétního autora. Každá substantivní teorie předkládá vysvětlení výskytu VoP prostřednictvím jiných nezávislých proměnných (viz níže). Avšak jejich vzájemná odlišnost nevyplývá pouze z různé sady proměnných, nýbrž také z různého efektu, který konkrétním proměnným přisuzují. Zranitelnost vlády, resp. kapacity a odhodlání strůjců převratu, jsou dány faktory politického, ekonomického, sociálního a bezpečnostního prostředí, v němž se celý proces, preiniciační fázi rozhodování o zahájení příprav a plánování akce počínaje a samotnou realizací převratu konče, odehrává. A právě v identifikaci těchto faktorů a způsobů jejich formalizace se od sebe teoretické přístupy liší.

Odlišné konceptualizace nakonec dosáhly částečného sjednocení nejpozději v posledním desetiletí dvacátého století ve formě tzv. kauzálního modelu.⁶ Tento

⁶ Složitě modely příčin VoP (StP) byly pochopitelně součástí několika významných vědeckých prací už v šedesátých a sedmdesátých letech, avšak pozornost výzkumníků věnujících se fenoménu převratu se vlivem měnícího se mezinárodního politického systému (pacifikace evropského kontinentu, *détente*, nástup postkoloniální éry atd.) stále více odvracela od kontextuálně omezených

model, který se postupem času stále více prosazuje v literatuře pojednávající o změnách režimu (*regime change*) coby nástroj k hodnocení pravděpodobnosti provedení převratu, je grafickým znázorněním faktorů, jejichž příčinný efekt na výskyt VoP se doposud více či méně prokázal empirickým výzkumem, a převratem samotným. Nicméně takřka všechny doposud předložené kauzální modely nepřekonávají sebe sama. Jinými slovy, obsahují pouze ty příčinné vazby, které jsou součástí substantivní teorie, z níž vycházejí (Martinák 2015b). Jednotlivé kauzální veličiny, jež jsou součástí těchto modelů, vykazují různou míru vlivu na závislou proměnnou (VoP), často se ovlivňují navzájem a mohou mít jak pozitivní, tak negativní dopad na pravděpodobnost vzniku převratu. Na základě těchto charakteristik je lze rozčlenit do několika kategorií.

a. Motivace versus příležitost: push & pull faktory

Výzkumy státního převratu, a vojenského převratu obzvláště, se již od svých počátků zaměřují na analýzu a porozumění mechanismu fungování vztahů mezi civilním a vojenským státním sektorem (*civil–military relations*), z jejichž patologického vývoje vyplývají negativní důsledky, symptomatické pro růst rizika převratu. Z této dyadické perspektivy se přirozeně nabízí dvě východiska pro stanovování a posuzování determinantů VoP:

(a) vycházející z charakteristiky ozbrojených sil;

(b) s původem v civilním sektoru,

přičemž z původního zaměření na politickou část režimu se kategorizací příčin VoP rozměr uvažovaného prostředí (a tudíž i příčin) rozšířil na celospolečenskou úroveň.

Z tohoto bodu už lze porozumět elementárnímu (dyadickému) členění determinantů VoP majících svůj původ ve vojenské, resp. civilní sféře. Armáda, jakožto součást politického systému a potenciální subjekt převratu, musí zastávat při jeho realizaci aktivní roli, přičemž přesvědčení o nutnosti takového zapojení je formováno vhodnou konstelací vnitřní dynamiky (stavu politického systému) a působení zvnějšku (mezinárodního prostředí). *Příležitost* je produktem zejména konfliktu mezi zájmy armády a vlády (jedna z Heywoodových „specifických okolností“): Snaha o posílení civilní kontroly nad ozbrojenými silami, rozpočtové škrty ve výdajích na obranu, personální politika vlády ohrožující postavení nejvyšších velitelských špiček – to jsou některé konkrétní případy z mnoha motivačních příčin. Zbylé tři Heywoodovy faktory se pouze podílí na utváření *motivace*: všeobecně špatné socioekonomické podmínky, hrozba občanské či

závěrů těchto modelů. Teprve později po skončení studené války badatelé rehabilitovali kauzální modely VoP (StP) jakožto relevantní metodologický nástroj za účelem syntézy vlastních výzkumných výstupů s dřívějšími studiemi.

mezistátní války nebo degradace bezpečnostního prostředí ohrožující zájmy vojenských elit.

Motivace armády, čili výraz nespokojenosti s aktuální situací, vytváří vhodné podmínky pro preiniciační fázi převratu, avšak není pro racionálního aktéra dostatečným důvodem k provedení plánu VoP. Takovým impulsem jsou zdroje převratu vyvěrající ze společenské situace (tedy příležitosti) – jejich působením vznikají vhodné podmínky pro provedení VoP, jež zároveň snižují riziko debaklu. Tyto příležitosti ozbrojeným silám „umetají cestu“ k výhodám spojeným s úspěšným převratem. Rozlišení mezi motivacemi a příležitostmi je součástí nejvýznamnějších děl v oblasti VoP (Finer 1962; Huntington 1968; Luttwak 1969; Zimmermann 1979b) a v odborné literatuře je významně zastoupeno dodnes.

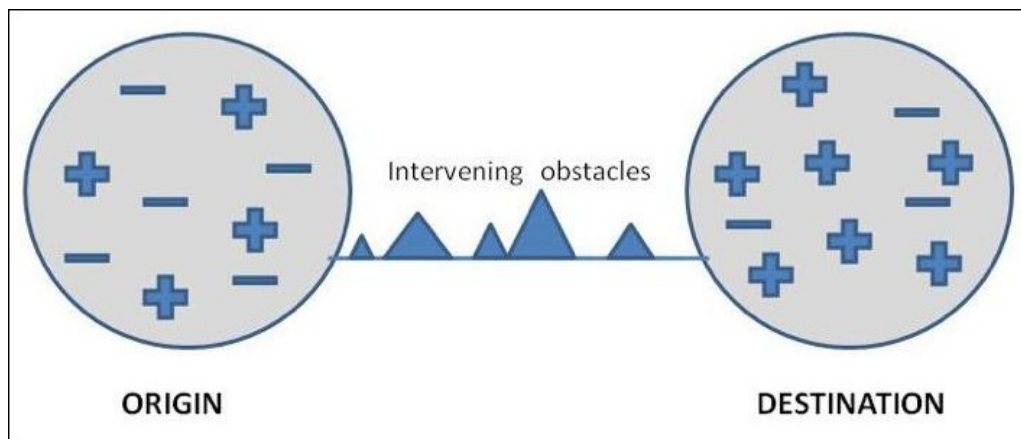
Specifickou verzí tohoto vztahu mezi motivy a příležitostmi je tzv. „teorie pull & push“. Původem se jedná o součást teorie migrace, vysvětlující vazbu mezi přesídlováním obyvatelstva a vnitřními i vnějšími faktory tyto přesuny vyvolávajícími.⁷ Jistou modifikaci této teorie předkládá ve své práci Ekkart Zimmermann, který z podstaty a rozdílnosti obou skupin determinantů rozvíjí koncepci „naléhajících faktorů“ (*push factors*, resp. *push characteristics*) a „lákačích faktorů“ (*pull factors*, resp. *pull characteristics*), které se od konvenčního rozlišení motivací a příležitostí příliš neliší (Zimmermann 1979a: 435; 1979b: 246; srov. Thompson 1974: 239–247⁸). Koncepce *push-pull* si tak mezi autory našla své místo a etablovala se ve studiích VoP coby oblíbená terminologická forma (např. Belkin a Schofer 2003: 597).

⁷ Za tvůrce „Pull-and-Push Theory“ je pokládán E. G. Ravenstein, který v roce 1889 ve své práci *The Law of Migration* (již o čtyři roky předcházela odborný článek) dochází k závěru, že k vyvolání dostatečné potřeby přesídlit je nutná souhra pro život nepříznivých faktorů panujících v místě, kde subjekt migrace sídlí, a příznivých podmínek v místě, kam přesídlení potenciálně směřuje. Tato jasně vymezující kategorizace byla znovu oživena v šedesátých letech dvacátého století (viz Lee 1966) a díky své popularizaci mezi vědeckou veřejností byla aplikována rovněž v politické vědě a mezinárodních vztazích. Více o teorii „pull-and-push“ viz například Grigg (1977).

⁸ William Thompson je se ve svém pojetí teorie *push-and-pull* blíže původnímu noetickému přístupu teorie migrace, čímž představuje v porovnání s pozdějším Zimmermannovým vedlejší větev použití tohoto modelu. Hlavní *push* faktor shledává Thompson ve struktuře vojenského subsystému (v charakteru ozbrojených sil), zatímco souhrnným *pull* faktorem rozumí politický systém, do něhož armáda za použití VoP hodlá proniknout.

⁹ Teorie *push-and-pull* faktorů může do určité míry připomínat konceptualizaci *greed vs. grievance*, avšak jedná se o jinou heuristiku. *Greedy vs. grievance* teorie, kterou rozvíjejí např. Paul Collier a Anke Hoefler (2004), je využívána k vysvětlení vzniku ozbrojených konfliktů, zejména pak občanských válek, a předkládá dvě hlavní skupiny kauzálních faktorů, přičemž každá z nich má odlišný kauzální efekt na vznik konfliktu v závislosti na ekonomických ukazatelích daného státu, v němž konflikt vypukne. Z pohledu rozlišování „naléhajících a lákačích faktorů“ však obě tyto skupiny představují kombinaci *push* i *pull* faktorů. Obě konceptualizace jsou tak neslučitelné.

Schéma 1: Migrační model Everetta Leea postavený na rozlišování „push“ a „pull“ faktorů

Zdroj: Lee (1996: 50).

Poněvadž výzkum migrace studuje dynamiku a determinanty přesídlování obyvatelstva z jednoho geograficky definovaného místa na druhé, také migrační model sociologa Everetta Leea je prostorovým vyjádřením vztahu mezi naléhajícími a lákajícími faktory (viz schéma 1). Z místa původu (*origin*), které je definováno sadou příznivých i nepříznivých (*push*) faktorů, proces migrace pokračuje skrze prostor daný různými překážkami pohybu do cílového místa (*destination*), jež je opět popsáno prostřednictvím pozitivních i negativních (*pull*) faktorů. Na rozdíl od tohoto přístupu je v případě výzkumu převratů potřeba definovat model formulace podmínek nutných pro uskutečnění VoP (StP) na základě časového měřítka.

Při zachování logiky Leea „*push-and-pull*“ modelu stojí vždy na počátku procesu, který ve svém konečném výsledku může vést k realizaci vojenského (ale i obecně státního) převratu, motivační příčiny, jež jsou důsledkem nepříznivých (*push*) faktorů ovlivňujících prostředí, ve kterém budoucí subjekt VoP existuje. Jimi motivovaný subjekt je následně konfrontovaný s příležitostmi, které jako možné záminky k uskutečnění VoP vznikají z důvodu dalších nepříznivých (*pull*) faktorů, tentokrát plynoucích z aktuální podoby prostředí, v němž subjekt vykazuje činnost. Zatímco motivace aktivně působí na subjekt a ten je tak pasivním příjemcem podnětů, příležitosti jsou naopak pasivní a k jejich zahrnutí do procesu zvýšení rizika převratu je vyžadována aktivní reakce subjektu na jejich výskyt. Je tak zřejmé, že bez motivace nemají příležitosti vliv na úroveň rizika převratu, což ovšem neplatí obráceně.

Z podstaty obou skupin determinantů je zjevné, že ačkoli mezi nimi existuje vzájemná provázanost a chronologický vztah, vítané normativní závěry výzkumu,

kteří by (z negativního chápání převratu jako sociopatologického jevu) měly rozpoznat opatření vedoucí ke snížení „zranitelnosti politického režimu“ (*regime vulnerability*; viz například Thompson 1974, 1975; Thompson, Christopherson 1979; Zimmermann 1979a, 1979b; Belkin 2012; Powell 2014), se v závislosti na druhu příčiny značně liší. Zatímco motivační faktory mají mnohdy hlubší kořeny a vyplývají z dlouhodobých trendů a nastavení daného systému, v němž političtí aktéři působí, příležitosti mají často živelný charakter a jsou důsledkem momentálního rozložení sil a společenského vývoje. Zranitelnost režimu proto může být do jisté míry snižována aplikací různých aktivních (např. kontrola ozbrojených sil ze strany civilní části státního aparátu) či pasivních opatření (např. přednastavení politického systému vytvářející paralelní struktury velení), nicméně událostem, které mohou posloužit jako vhodná příležitost ke změně režimu, se nelze vyhnout. Při existenci vhodných okamžitých příležitostí pro VoP pak záleží pouze na strukturálních faktorech stimuluji motivaci možných strůjců převratu těchto příležitostí využít.

b. Strukturální a bezprostřední příčiny: statika vs. dynamika systému

Vedle rozlišování příčin na motivace a příležitosti, které si mezi autory textů o vojenských převratech bezesporu našlo své místo, je další hojně užívanou kategorizací determinantů VoP doba a intenzita jejich působení na společenské prostředí. Příčiny se vzájemně neliší pouze svým charakterem, který je určen právě těmito dvěma atributy (tedy hodnotami vstupními), nýbrž také svými následky pro míru rizika převratu a svou roli v preiniciální fázi procesu vzniku VoP (hodnotami výstupními). Potřeba jejich kategorizace vychází z nezbytnosti zasadit různé determinanty do časového řetězce na sebe navazujících kroků vedoucích ve svých důsledcích k realizaci VoP.

V tomto smyslu hovoří Aaron Belkin a Evan Schofer o strukturálních a spouštěcích (*structural* a *triggering*) příčinách převratu, eventuálně příčinách vycházejících z prostředí a příčinách okamžitých (*background* a *immediate*) (Belkin a Schofer 2003: 598; Belkin 2012: 19), které v různé míře koexistence zvyšují riziko provedení StP. Přítomnost faktorů obou kategorií znamená pro riziko převratu stimulaci různé intenzity, přičemž vztah mezi (kompozitními) indikátory „riziko převratu“ a „zranitelnost režimu“ je přímo úměrný.

Strukturální, statické příčiny vyplývají z charakteru prostředí. Jejich působení je dlouhodobého rázu a činí VoP „spíše možným“ (Belkin a Schofer 2003: 598); nepředstavují tak důsledky okamžitých změn politického, ekonomického či bezpečnostního vývoje. Jejich negativní efekt se projektuje na institucionální strukturu státu (Thompson 1974: 239) i společenský systém (Lissak 1973: 61–62) a tím je činí zranitelnějšími. Krátkodobý, avšak intenzivní vliv na úroveň rizika převratu je naopak typický pro kategorii *bezprostředních* příčin, které jsou jako záminka k realizaci plánu VoP příslovečným posledním „hřebíkem do rakve“

vládnoucího mocenského centra. Belkin a Schofer proto docházejí k poučce, jež ve třech bodech shrnuje hlavní odlišnosti mezi strukturálními a spouštěcími determinanty VoP:

„(a) strukturální příčiny převratů mají sklon měnit se pozvolna, zatímco spouštěcí příčiny dokážou být velmi nestálé; (b) strukturální příčiny mají sklon k hlubšímu zakořenění se do politického systému než příčiny spouštěcí; (c) spouštěcí příčiny většinou nepostačují k vyvolání převratu bez přítomnosti strukturálních příčin“ (Belkin a Schofer 2003: 598–599; srov. Bozdemir 2013).

Z odlišného charakteru faktorů a efektu, který mají na úroveň rizika převratu, plyne i rozdílná závažnost, s níž musí vládnoucí režim přistupovat k různým hrozbám s cílem jejich eliminace. Protože jsou spouštěcí příčiny labilní, špatně předvídatelné a bez existence nepříznivého prostředí nikdy nepředstavují dostatečnou podmínku vzniku VoP, politika vlád je vždy zaměřena na prevenci strukturálních příčin. Právě výzkumu politiky předcházení vojenskému převratu (*structural coup proofing*, případně *coup counterbalancing*) je mezi badateli rovněž věnována nemalá pozornost (např. Belkin a Schofer 2005; Powell 2014), což je v tomto textu dále zohledněno.

Pokud bychom se pokusili nalézt korelaci mezi Heywoodovými čtyřmi „specifickými okolnostmi“ VoP, které představují vyčerpávající vymezení oblastí politického systému, v jejichž rámci lze nalézt počátek všech kauzálních faktorů VoP, a kategoriemi strukturálních a spouštěcích faktorů, výsledek by byl nejasný. Oba faktory jsou totiž přítomné ve všech čtyřech skupinách: ztráta legitimacy vládnoucího režimu, spor zájmů mezi vládou a armádou, hospodářské problémy i negativní vývoj prostředí vně státu mohou být zapříčiněny okolnostmi majícími svůj původ jak v zázemí, tak v aktuální společenské situaci. Pro definici determinantů vojenského převratu je tudíž nezbytná podrobnější analýza konečného počtu nezávislých proměnných.

3. Syntéza substantivních teorií vojenského převratu

Kategorizací příčinných faktorů a rozpoznáním variability možných způsobů ovlivnění pravděpodobnosti VoP lze dosáhnout lepšího strukturálního vymezení substantivních teorií VoP – tedy jejich lepší operacionalizace a použitelnosti pro kauzální model.

a. Srovnání dosavadních teoretických přístupů

Z nejčastěji aplikovaných teoretických přístupů ve studiích převratů jsme vybrali deset teorií (viz Martinák 2015b), které společně zahrnují příčinné faktory VoP pocházející jak od subjektu, tak i objektu převratu; jak z prostředí politického systému, tak z prostředí mimo něj (viz tabulka 1). Všechny uvedené teorie – ať už substantivní, autenticky zaměřené na výklad příčin výskytu převratu (teorie

vojenské dostřednosti, teorie protiváhy, model Gaussovy křivky, teorie pasti převratu), či obecněji aplikovatelné teoretické přístupy, v tomto případě využité pro pochopení posloupnosti událostí vedoucí k VoP (teorie legitimacy, konflikt centrum-periferie, teorie etnického antagonismu), nebo teorie primárně zaměřené na vysvětlení důvodů degradace bezpečnostního prostředí (politicko-ekonomický přístup, teorie nákazy) a popis způsobů jejího předcházení (teorie pákového efektu a provázání) – přitom ve svých výkladech zahrnují faktory jak strukturální, tak spouštěcí, které hrají svou roli ve více fázích procesu, na jehož konci se nachází VoP.

Tabulka 1: Přehled převažujících teoretických přístupů k výzkumu vojenského (státního) převratu a jejich charakteristika

substantivní teorie	hlavní badatelé	kauzální faktory		typ kauz. faktoru	zdroj kauz. faktoru	efekt na riziko VoP
		hlavní	vedlejší			
teorie vojenské dostřednosti	Wells 1974; Johnson et al. 1984; Jenkins, Kposowa 1990	početná armáda	-	strukturální/ motivační	armáda	↑
		dispozice zdroji	-	strukturální/ motivační	armáda	↑
		kompetenční a personální zásahy	-	strukturální/ motivační	režim	↑
		zásahy do sfér vlivu	-	strukturální/ motivační	režim	↑
		-	etnická heterogenita	strukturální/ motivační	společnost	↑
teorie protiváhy	Feaver 1999; Quinlivan 1999; Belkin, Schofer 2003	klesající vojenský rozpočet	-	strukturální/ motivační	režim	↓
		paralelní armáda	-	strukturální/ motivační	armáda	↓
		paralelní zpravodajské služby	-	strukturální/ motivační	režim	↓
		-	etnická heterogenita	strukturální/ motivační	společnost	↓

model Gaussovy křivky	Hanneman, Steinbach 1990; Goldstone et al. 2010; Bouzid 2011	autoritářský režim	-	strukturální/ motivační	společnost	↑
konflikt centrum-periferie	Lissak 1973; Jia, Liang 2012a, 2012b	decentralizace státu	-	strukturální/ motivační	režim	↓
		silné centrum	-	strukturální/ motivační	režim	↓
		odlišující se periferie	-	strukturální/ motivační	společnost	↑
teorie legitimacy	Ben-Eliezer 1998; Clark 2007; Johnstad 2012	politické vakuum	-	strukturální/ motivační	režim	↑
		mezinárodní uznání	-	strukturální/ motivační	zahraničí	↓
		zpochybnění legitimacy	-	spouštěcí/ příležitostní	společnost	↑
		bezpečností hrozby	-	spouštěcí/ příležitostní	společnost/ zahraničí	↑
teorie	Jenkins, Kposowa	etnická	-	strukturální/ motivační	společnost	↑

etnického antagonismu	1993; Roessler 2011	heterogenita kabinetní rivalita etnická nestabilita -	- - politický chaos	motivační strukturální/ motivační spouštěcí/ příležitostní spouštěcí/ příležitostní	režim společnost společnost	↑ ↑ ↑
politická ekonomie	Putnam 1967; Wells, Pollnac 1988; McGowan 2005	ekonomická stagnace - -	- bezpečnostní krize politický chaos	strukturální/ motivační spouštěcí/ příležitostní spouštěcí/ příležitostní	společnost společnost společnost	↑ ↑ ↑
teorie nákazy	Wells 1974; Lunde 1991; Iqbal, Starr 2008	destabilizační vlna	-	spouštěcí/ příležitostní	zahraničí	↑
teorie pákového efektu a provázání	Levitsky, Way 2005	silný pákový efekt rozsáhlé provázání	- -	strukturální/ motivační strukturální/ motivační	zahraničí zahraničí	↓/↑ ↓/↑
teorie pasti převratu	Zimmermann 1979b; Collier, Hoeffler 2005	předchozí převraty	-	strukturální/ motivační	společnost	↑

Zdroje: autor (vytvořeno na základě vymezení substantivních teorií v Martinák 2015b).

Deset teorií představuje deset různých variací kauzálních faktorů. Ve výlučném přehledu všech použitých faktorů figuruje třadvacet těch, které byly předešlým výzkumem označeny za nezávislé proměnné StP, či specifitějšího VoP, a následně zahrnuty do jednotlivých konceptuálních výkladů. Pro potřeby zakotvené teorie vojenského převratu bylo v předcházející tabulce rozeznáno deset *faktorů pocházejících ze společnosti* (viz tabulka 2). Jedná se o činitele snižující odolnost režimu vůči převratu, jejichž původ navíc není spojen s patologií prostředí politického systému. Lze o nich uvažovat jako o nemocích postihujících politický, ekonomický a sociální život společnosti.

Tabulka 2: Přehled kauzálních faktorů pocházejících ze společnosti a popis jejich projekce

kauzální faktory společnosti	popis
etnická heterogenita	duální nebo polyetnické složení obyvatelstva, přičemž alespoň jedna etnická menšina musí být demograficky či politicky významná
etnická nestabilita	přítomnost spontánních projevů etnické nesaňšenlivosti, jejichž výsledkem je jednostranná či oboustranná diskriminace potenciálně provázená etnickým násilím
bezpečnostní hrozby	existence vnitřních či vnějších hrozeb bezpečnosti pro vládnoucí režim nebo pro stát, a to v podobě mezistátního, občanského či hybridního konfliktu
bezpečnostní krize	degradace bezpečnostního prostředí projevující se významným počtem bezpečnostních incidentů – nepokojů, násilných demonstrací, vzpour atp.
ekonomická stagnace	špatný stav hospodářství, projevující se absencí ekonomického růstu, vysokou nezaměstnaností, nízkou životní úrovní atp.
politický chaos	polarizace a/nebo radikalizace politické scény, posilující politicky motivované antagonismy uvnitř společnosti
autoritářský režim	autoritářské řízení společnosti a státu, neupravující pouze vnitřní fungování režimu, nýbrž ovlivňující celý politický systém

odlišující se periferie	politicky, národnostně či kulturně odlišně se identifikující oblasti, vyhraňující se negativně vůči politickému centru, v extrémním případě nabývající podoby separatistických nebo iredentistických hnutí
zpochybnění legitimacy	neuznání nároku politické elity vládnout ze strany relativní většiny obyvatelstva, resp. absence loajality k politickému režimu
předchozí převraty	historická zkušenost s předcházejícím(-i) převratem(-y), která není starší než generace, z níž pochází příslušníci izochronních vojenských a politických elit

Zdroj: autor.

Nejčastějším zdrojem těchto kauzálních faktorů přitom je společnost. Celkem jich v tomto prostředí má svůj původ deset, což je více než v případě osmi faktorů vycházejících z politického režimu (viz tabulka 4), pěti vycházejících ze zahraničního prostředí (viz tabulka 5) a tří pramenících ze samotné armády (viz tabulka 3).

Tato dominance jednoznačně dokládá váhu parametrů prostředí, vytvářejících základní rámec pro fungování transcendentálního mechanismu politického systému.¹⁰ Ve světle tohoto poznání pak není překvapující, že ve skupině společenských faktorů panuje početní rovnováha mezi strukturálními (statickými) faktory tvořícími pevnou stavbu systému, odolnou proti náhlým změnám, a faktory spouštěcího charakteru, udávající proměnlivost interakcí (v terminologii teorie politického systému systémových vstupů) mezi prostředím a rozhodujícím centrem systému. Může tak jít jak o proměnné, které dlouhodobě posilují přesvědčení armády o legitimitě VoP coby možnosti obrany svých zájmů, tak i o proměnné usnadňující samotné zahájení převratu.

Mezi výše představenými skupinami faktorů hrají při utváření podmínek vhodných pro realizaci VoP neoddiskutovatelnou roli především *faktory pocházející z vojenského segmentu politického systému*.

Ty jsou, jak již bylo řečeno, celkem tři, všechny shodně strukturálního typu (viz tabulka 3). Na riziko převratu však působí zcela nezávisle na společenských faktorech. Vytvářejí příznivé/nepříznivé podmínky pro vznik VoP bezprostřední motivací/demotivací armády plynoucí z jejich vlastních kapacit a uspořádání. Z pohledu kauzality mohou být armádní faktory důsledkem těch společenských, tedy reakcí na vývoj zejména bezpečnostního prostředí, a představují prostředek

¹⁰ Silná příčinnost mezi faktory transcendentální povahy a vojenským převratem je příhodná vzhledem ke snaze dosáhnout ideálně formalizující, univerzálně platné teorie VoP. Existenci tohoto typu faktorů lze totiž očekávat napříč libovolnou populací zkoumaných případů.

k dosažení primárního cíle – bezpečnostní stabilizace. Avšak to není podmínkou, neboť v některých případech, kdy posílení armády představuje hlavní účel VoP, nemusí existovat žádná spojitost mezi faktory prostředí a subjektu VoP – například v případech, kdy tyto faktory vznikají v důsledku politiky vojenských režimů nebo civilních režimů pod kontrolou ozbrojených sil (nezřídká ustanovených VoP), která odpovídá zájmům armády.

Tabulka 3: Přehled kauzálních faktorů vlastních armádě a popis jejich projekce

kauzální faktory armády	popis
početná armáda	kvantitativně pojatá síla armády, vyjádřitelná poměrem počtu jejích příslušníků k celkové populaci
paralelní armáda	existence elitních, armádnímu velení nepodřízených vojenských útvarů, tvořících tzv. pretoriánské jednotky
dispozice zdroji	značná část výdajů státního rozpočtu je alokována pro ekonomické zabezpečení akvizičních a mandatorních nákladů armády

Zdroj: autor.

Rovněž objekt případného VoP nezávislý na armádě může svými kontroverzními či vyloženě neúspěšnými politickými kroky podněcovat touhu vojenského velení ukončit jeho vládu. Vedoucí představitelé státu, popřípadě celý politický režim však na druhou stranu mohou přistoupit k implementaci institucionálních mechanismů, které působí vůči VoP preventivně. Tyto postupy reprezentují *faktory pocházející z povahy režimu* (viz tabulka 4).

Vzhledem k tomu, že riziko převratu lze principiálně snižovat pouze umenšováním vlivu strukturálních příčin, musí být tyto faktory zesilující odolnost režimu právě strukturálního charakteru. Převážná většina *režimních faktorů* je sice stejného typu, nicméně „politické vakuum“ se z tohoto rámce vymyká, protože coby spouštěcí impuls nabízí armádě příležitost jej zaplnit intervencí do politické sféry. Na rozdíl od společenských faktorů, formujících prostředí, v němž se proces vzniku a realizace VoP odehrává, a armádních faktorů, které ovlivňují míru rizika VoP svou autoregulační funkcí uvnitř ozbrojených sil, zastávají „režimní faktory“ roli návazně působících faktorů určujících zranitelnost režimu a tím i možnost docílit jeho změny.

Tabulka 4: Přehled kauzálních faktorů vlastních režimu a popis jejich projekce

kauzální faktory režimu	popis
kompetenční a personální zásahy	realizované nebo plánované změny v rozsahu pravomocí a obsazení nejvyšších velitelských postů v armádě ze strany stávající či budoucí vrcholné exekutivy
zásahy do sfér vlivu	snahy stávající vrcholné exekutivy o prosazení vlastní politiky v oblastech vnímaných armádou jako vlastní pole působnosti (vojenská, popř. zahraniční politika, vyzbrojování, politika vojenskoprůmyslového komplexu atd.) či úmysl exekutivy budoucí
klesající vojenský rozpočet	neklesání výdajů státního rozpočtu určených pro potřeby armády, jejichž snížení by jinak vedlo k jejímu chronickému podfinancování
paralelní zpravodajské služby	existence sítě zpravodajských služeb s kontrarozvědným zaměřením s překrývajícím se polem působnosti
decentralizace státu	přenos značné části pravomocí státní správy na samosprávné celky, popř. existence autonomních oblastí či federalizované uspořádání státu
silné centrum	relativní síla politického centra se projevuje, kromě ovládnutí převážné části donucovacích prostředků, rozhodnou politickou vůlí uplatňovanou na celém teritoriu státu
politické vakuum	faktický stav bezvládní, kdy je rozhodovací proces politického centra zablokovaný politickou krizí mezi elitami
kabinetní rivalita	multietnická skladba vládního kabinetu projevující se vnitřní segmentací na základě etnických linií

Zdroj: autor.

Rozdílnost účinků těchto jednotlivých skupin faktorů je ještě patrnější, pokud do kauzálního modelu VoP zahrneme faktory zahraniční, které, jak již vyplývá ze shrnutí a srovnání dominantních substantivních teorií, představují poslední skupinu potenciálních příčin VoP. Zatímco „bezpečnostní hrozby“ (na rozdíl od

stejnomeného společenského faktoru pokrývajícího hrozby pocházející zvnějšku politického systému) a „destabilizační vlna“ jsou spouštěcími faktory, které paralelně s faktory předešlých skupin stejného typu představují pro subjekt VoP impuls k zahájení akce, většina faktorů z této skupiny má strukturální podobu a představitelé armády tak na jejich základě mohou usoudit, nakolik bude jejich snaha o svržení vlády úspěšná, což následně musí nutně zahrnout do svých úvah o realizaci VoP. K aktivaci zahraničních faktorů totiž dochází v závěrečné fázi procesu realizace převratu, kdy se rozhoduje o dosažení hlavního cíle jeho strůjců.

Tabulka 5: Přehled kauzálních faktorů pocházejících ze zahraničí a popis jejich projekce

kauzální faktory zahraničí	popis
mezinárodní uznání	uznání politického režimu mezinárodním společenstvím coby zdroj jeho legitimizace
bezpečnostní hrozby	hrozba vypuknutí mezistátního konfliktu, hybridní války, mezinárodního či širokoprofilového systémového konfliktu, jehož by se stát mohl přímo účastnit, popř. hrozba konfliktu s nestátním aktérem
destabilizační vlna	přítomnost zdroje narušení bezpečnostního prostředí, jehož působení se v mezinárodním prostoru nekontrolovaně šíří mezi státy
silný pákový efekt	úroveň politické integrace do regionálních či mezinárodních mezivládních či nadnárodních organizací, v nichž má Západ rozhodující vliv
rozsáhlé provázání	úroveň ekonomické integrace do mezinárodní ekonomiky

Zdroj: autor.

Výše jsme tedy definovali jednotlivé faktory, nezávislé proměnné, které dle současného stavu poznání VoP (StP) zasahují do procesu vzniku a realizace převratu. Něco však poznatky získané z deskriptivního přehledu separovaných substantivních teorií nemohou poskytnout – totiž informaci o vzájemné provázanosti mezi faktory, které v rámci předchozího přehledu vystupují zatím jen jako samostatné veličiny. Až na nepočtené výjimky totiž v takovém přehledu absentuje předpoklad existence intervenujících proměnných, jejichž přítomnost

v kauzálním modelu VoP je vzhledem k počtu a povaze faktorů pravděpodobná. Právě z jejich zařazení do modelu může vzájemná provázanost vyplynout.

b. Grafické znázornění procesu vzniku a realizace vojenského převratu

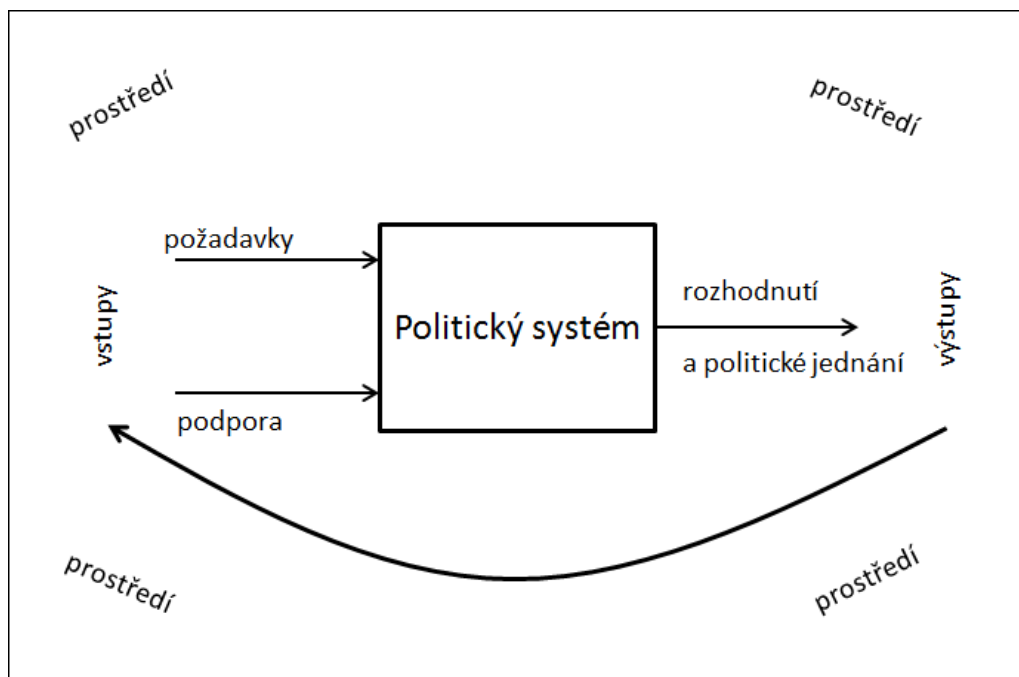
Každý z výše uvedených faktorů zaujímá v soustavě kroků vedoucích k VoP své specifické místo. Jestliže pracujeme s konceptuální abstrakcí státu nikoliv jako monolitního celku,¹¹ nýbrž jako s komplexní soustavou souběžně existujících a společně příčinně provázaných systémů, je z této perspektivy patrné, že vzhledem k původu jednotlivých faktorů v různých subsystémech působí tyto faktory na riziko převratu odlišně. Tato odlišnost konkrétně tkví v jejich umístění v rámci struktury politického systému, od něhož se taktéž odvíjí fáze jejich aktivace v procesu realizace VoP, a ve významu faktoru, resp. intenzitě jeho vlivu na změnu rizika převratu. Jaká je tedy strukturální pozice původních subsystémů, které jsme v návaznosti na logiku členění užitou ve studiu revolucí Zoltanem Baranym (2013) pracovně nazvali společenský, armádní, režimní a zahraniční?

MODEL POLITICKÉHO SYSTÉMU A ČASOVÝ MODEL VOJENSKÉHO PŘEV RATU

Strukturu politického systému, tedy slovy funkcionalistické koncepce systémové teorie množinu prvků a vazeb mezi nimi, tvoří, při užití nejnižší rozlišovací úrovně, systém samotný (při určitém dialektickém zjednodušení jej můžeme nazvat „stát“) a okolní prostředí tak, jak jej formuloval David Easton ve své práci *Analýza systémů politického života* (1965). Analytická abstrakce politického systému (viz schéma 2) přitom představuje pro náš komplexní kauzální model vojenského převratu výchozí konceptuální nástroj. Eastonův model je široce aplikovatelným znázorněním struktury politického systému, který v mnoha politologických subdisciplínám stojí v centru badatelského zájmu, či alespoň představuje bod, od něhož se výzkum specifických jevů odvíjí. Stejně je tomu tak i u výzkumu StP. Díky systémovému modelu může badatel lépe pochopit vnitřní mechanismus státu (systému) a kategorizovat jím studované proměnné dle jejich původu a předpokládaného efektu.

¹¹ Personifikace fenoménu státu, ke které v disciplíně mezinárodních vztahů tíhnou zejména původní pozitivistická paradigmatu (realismus a neorealismus, resp. idealismus/liberalismus) a která stále nalézá své příznivce díky svému holistickému zjednodušení vhodnému při výzkumu zákonitostí jednání aktérů mezinárodní arény (více viz Wendt 2004), byla v průběhu devadesátých let dvacátého století upozaděna v důsledku rozvoje alternativních, k zavedeným paradigmatům kritických škol, které později získaly souhrnné označení postpozitivistické. Z nich pak konstruktivismus nejvýrazněji přispěl k nahlížení státu coby víceúrovňové soustavy paralelních systémů: politického, ekonomického, sociálního, bezpečnostního, institucionálního, kulturního atd.

Schéma 2: Zjednodušený model politického systému D. Eastona

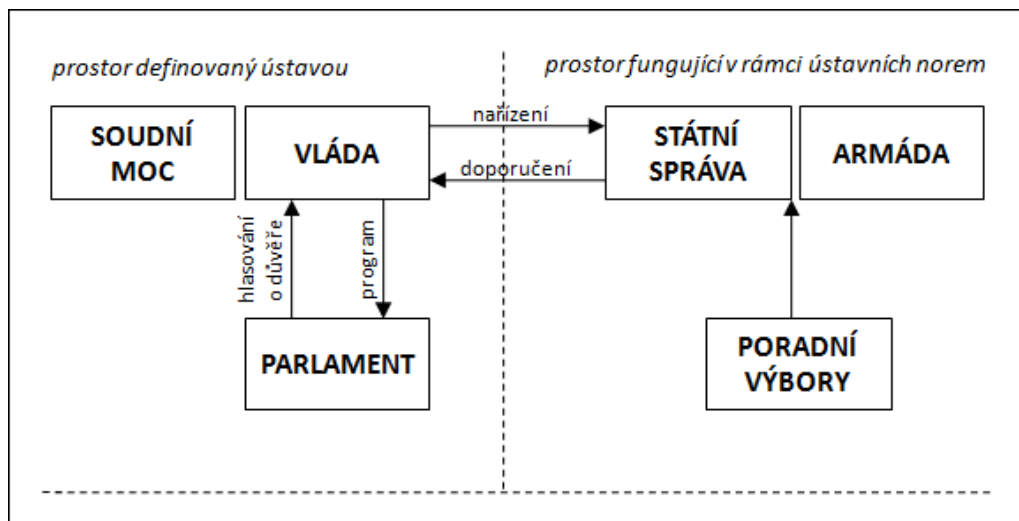

Zdroj: Easton (1965: 112).

Z logiky systémové teorie vyplývá dichotomie politického systému a okolního prostředí. Potřebu dalšího členění druhé z těchto částí si uvědomoval i sám Easton, a proto následně přichází s koncepcí dělení prostředí na „vnitrospolečenské prostředí“ a „vně-společenské prostředí“ (Easton 1979: 30, cit. ve Fiala a Schubert 2000: 57). Toto rozdělení přitom ve formální koncepci státu, jež se přibližuje od abstraktnějšího pojetí politického systému k ideálnímu předobrazu státu coby reálné entity, má ekvivalent státní hranice – dělící linie mezi vnitřní politickou a institucionální soustavou a mezinárodním prostorem, kde stát postrádá pozici suveréna.

Stejně jako prostředí, tak i politický systém se při vyšší rozlišovací úrovni rozpadá z monolitního prvku (*black box*) na soubor interakčně provázaných prvků, plnících odlišné funkce a hájících partikulární zájmy uvnitř systému. Ty navíc nejsou vždy v souladu se zájmem celku a, což je horší, nezřídka se projektují ve formě výstupu politického systému do prostředí (v našem případě tato situace nastává při konfliktu civilního a vojenského sektoru). Variací modelů vnitřního uspořádání je nepřehledné množství, stejně jako determinantů jejich zobrazení, odvozených z účelu použití (jako příklad viz schéma 3), avšak pro pochopení eventuálního antagonistického jednání vnitřních součástí politického systému je nezbytné zahrnout do modelu parametr sdíleného přijímání vstupu.

Schéma 3: Vnitřní segmentace politického systému liberálně-demokratického uspořádání

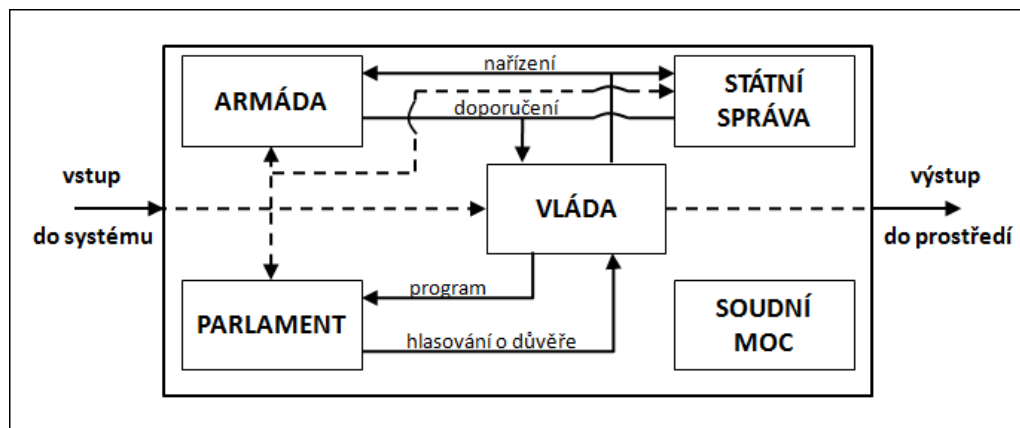
Zdroj: upraveno z Allum (1995: 12).

Ačkoli je zjednodušený, upozorňuje námi předložený model vnitřního uspořádání politického systému na důležitý aspekt vlivu vstupů z prostředí na rozhodovací proces (viz schéma 4). Tyto informace, produkované společností v podobě požadavků či podpory, jsou sice přímo adresovány politickému systému – této černé skřínce obsahující mechanismus tvorby rozhodnutí a jednání, avšak po průchodu hranic, oddělující jej od původce vstupu, se tento impuls dále větví, přestože byl určen politickým představitelům zákonodárné a výkonné moci státu. Tyto vstupy tak zaznamenává každá vnitřní součást systému bez ohledu na to, že nepatří mezi její adresáty a nenese primární odpovědnost za následnou reakci v podobě formulace výstupu. Jinými slovy, vnitřní segmenty systému, jimiž jsou bezpečnostní aparát (včetně armády) a byrokracie, nejsou „hluché ani slepé“ vůči dynamice prostředí. Ta je ovlivňuje buďto přímo a ihned, anebo (skrze rozhodnutí vlády a zákonodárského sboru, jímž jsou formálně podřízeny) s jistým časovým odstupem. Struktura systému tedy je při posuzování faktorů zcela relevantní.

Předložený model rovněž vyvolává otázku, na kolik je takto vyjádřená podoba politického systému slučitelná s koncepcí demokratického, resp. nedemokratického státu. Uvedená podoba fungování politického systému zachycená na schématech 3 a 4 je ideálním (idealizovaným) znázorněním demokratického systému, jež zahrnuje nutnou podmínku systému protivah a vyvažování mezi zákonodárnou a výkonnou mocí. Model aplikovaný *in concreto* na reálně existující demokracii by doznal úprav, jejichž míra by se pohybovala od

kosmetických změn až po změny zcela zásadní, které by však stále zachovávaly základní mechanismy systému. V případě nedemokratických režimů jsou už tyto mechanismy porušeny/přeformulovány a charakter a struktura monolitního prvku by neodpovídala zde předloženým schémátům. Použitelnost modelu však není omezena pouze na demokratický systém, což je především dáno dvěma skutečnostmi: (1) i když hlavní rozdíl mezi demokratickým a nedemokratickým systémem spočívá v interakcích mezi ústavou definovanými a v rámci ústavním norem fungujícími součástmi monolitního prvku, přičemž tyto interakce se odlišují buďto svou formální závazností (existencí *de facto*), nebo samotnou svou podobou (ustavením *de iure*), soubor hlavních součástí (vnitropolitických aktérů) zůstává stejný – vláda, bezpečnostní složky (armáda), byrokracie jsou nutnou podmínkou existence jakéhokoli systému. (2) základní principy politického systému, které jsou vyjádřeny ve schématu 2, nepodléhají vnitřnímu uspořádání monolitního prvku – nejsou ovlivněny parametry politického režimu. Hranice mezi politickým systémem a prostředím politického systému, ať už vnitřním či vnějším, jsou i nadále platné.

Schéma 4: Zjednodušené znázornění vnitřního uspořádání politického systému zachycující sdílené přijímání vstupu

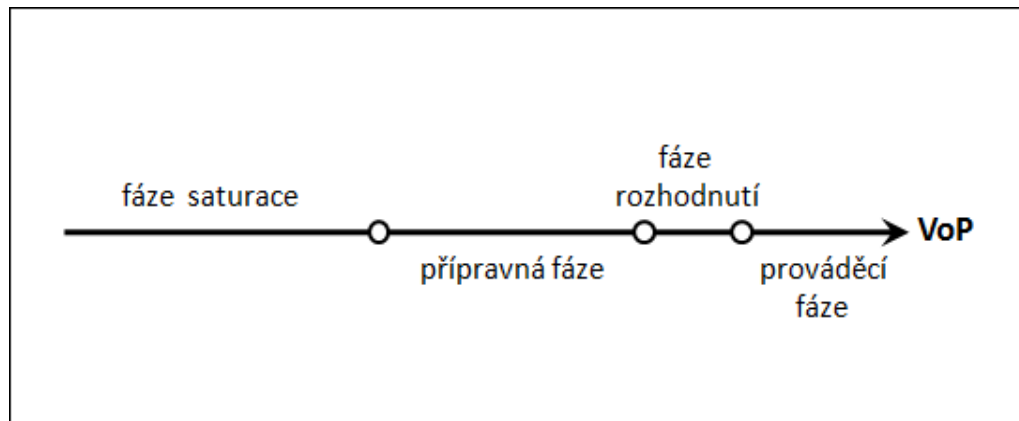

Zdroj: autor.

Jednotlivé faktory se od sebe liší, vedle svého původu, také dobou jejich působení na míru rizika převratu, neboli fází procesu vzniku VoP, v níž dochází k jejich aktivaci. Dlouhodobě působící faktory se spolupodílejí na utváření motivačního prostředí svádějícího k úvahám o převratu, kdežto faktory umožňující jeho provedení jsou krátkodobé povahy. Pro pochopení časového rámce, v němž se kauzální model pohybuje, je nutné předložit časové znázornění samotného VoP, od něhož se časový rámec odvozuje. Tento časový model VoP je

rozdělen do čtyř základních fází vzájemně oddělených hraničními událostmi (viz schéma 5).

Schéma 5: Zjednodušený časový model vojenského převratu

Zdroj: autor.

Každá z těchto fází je specifickým úsekem procesu vzniku a realizace VoP, který je definovaný nejen časově (vzdáleností od finálního výsledku procesu), nýbrž také obsahově – souborem faktorů, jež v dané fázi aktivně působí na uvedený proces. Během saturace dochází k naplnění strukturálních podmínek vycházejících převážně z prostředí politického systému a produkujících vstupy směřující do systému. Ty pak, díky sdílenému přijímání, registruje armáda *inter alia*. Utváří se obraz patologické společnosti a ozbrojené síly jsou motivovány k přijetí myšlenky VoP za vhodnou cestu ke změně poměrů. S jistou nadsázkou lze konstatovat, že v rámci saturační fáze VoP se formuje kombinace příčin, jež dohromady tvoří nutnou podmínku pro jeho uskutečnění. Následuje přípravná fáze, v jejímž průběhu nabývá plán provedení VoP reálných podob. Armáda je přesvědčena o potřebě řešit nastalou nepříznivou situaci a zvažuje své možnosti odvíjející se od vlastních kapacit a zranitelnosti režimu. Souběžně s tím jsou aktivovány další faktory zvyšující pravděpodobnost konečného rozhodnutí o provedení převratu, které je přijímáno v další fázi. Poslední, prováděcí fáze je pak provázena s reakcemi dalších aktérů na VoP. Jejich razance, s níž musí organizátoři převratu předem počítat, je může již v některé z jeho předchozích fází odradit od jeho uskutečnění.

Při pohledu na časový model VoP nicméně vyvstává konceptuální problém ostroty, ohraničitelnosti jednotlivých fází. Kdy jedna fáze přechází v druhou? A lze tento přechod vůbec indikovat? Odpověď se pravděpodobně skrývá v existenci kritických faktorů, které *de facto* zprostředkovávají mezifázové přechody.

KAUZÁLNÍ MODEL VOJENSKÉHO PŘEVRATU

Z výše uvedeného přehledu faktorů, které dle hlavních teoretických přístupů ve výzkumu VoP sehrávají v procesu utváření podmínek příznivých pro výskyt převratu více či méně důležitou roli, jsou zřejmé přinejmenším dvě skutečnosti. Má-li kauzální model, jehož cílem je schematické znázornění příčinného působení nezávislých proměnných na VoP, obsáhnout výsledky převládajících teoretických koncepcí, musí tomu přizpůsobit svou strukturu a rozsah. Vzhledem k tomu, že se pro naše potřeby nenabízí kompletní celkový kauzální model VoP (z důvodu již zmíněné neucelenosti výzkumu), jehož správnost by mohla být ověřena řadou případových a srovnávacích studií, je třeba při jeho sestavení postupovat cestou abduktivního usuzování. Tato abdukce navazuje na indukivní vyvození provedené autory výzkumu převratu, kteří tak dospěli k vyjádření substantivních teorií, z nichž v našem výzkumu vycházíme. V ideálním případě by pak náš abdukci složený agregátní kauzální model měl být empiricky ověřen. Kauzální model VoP (viz schéma 6) tak byl složen ze všech faktorů obsažených ve všech uvedených substantivních teoriích (viz tabulka 1) a jejich vazby dle předpokládané časové posloupnosti. Model lze podle příčinného provázání všech faktorů rozdělit na dva segmenty, které jsou mezi sebou provázány pouze minimálně: *kontextuální část* a *klasifikační část*. Každá z nich si přitom zasluhuje vlastní regresní analýzu.

Kontextuální část je tvořena faktory, v terminologii kauzálního modelu VoP procesními nebo prostými událostmi (Lemmer 2013: 145), které v konečném výsledku vedou k vytvoření příležitostí k realizaci VoP. Všechny faktory *kontextuální části* pocházejí z prostředí mimo působnost armády, tudíž mezi nimi není žádný *faktor armády* (viz tabulka 3), a z pohledu subjektu převratu se tak jedná o soubor vnějších faktorů ovlivňujících vznik vhodných podmínek pro provedení VoP. Na konci řetězce na sebe navazujících příčin a důsledků se v této části nacházejí tři spouštěcí faktory: „zpochybnění legitimacy“, „politický chaos“ a „bezpečnostní krize“. Tyto faktory, které lze s použitím terminologie Thomase Birklanda označit díky jejich klíčové roli v procesu vzniku VoP za „ohniskové události“¹² (2011: 180), mají přímý vliv na procesní událost „rozhodnutí“. Tato událost, společná oběma částem kauzálního modelu, představuje finální bod posloupnosti příčin (v časovém modelu VoP definovaný jako „fáze rozhodnutí“; viz schéma 5), jehož důsledkem je (v našem modelu dokonaného VoP) provedení převratu. Zbýlé „neohniskové“ spouštěcí faktory („bezpečnostní hrozby“, „destabilizační vlna“ a „etnická nestabilita“) zaujmají vzhledem k tomu, že nemají

¹² „Ohniskové události představují ‘spouštěcí mechanismy’ [resp. faktory – pozn. autora], proměňující [relativně] nevýznamné problémy na problémy vyžadující zásadní rozhodnutí. Mezi znaky ohniskových událostí patří jejich náhlost a relativní vzácnost, avšak důsledky ohniskových událostí jsou velkého rozsahu. Díky svým charakteristikám si ohniskové události získají rychlou pozornost politických aktérů“ (Machoň 2015: 9).

přímou příčinnou vazbu na událost „rozhodnutí“, pozici příčin trojice „ohniskových událostí“ a nacházejí se v posloupnosti o jednu úroveň nazpět.¹³

Jak již bylo zmíněno, *kontextuální část* (tvořená okamžitými a procesními událostmi umístěnými pod dělicí linií) kauzálního modelu popisuje vliv vybraných režimních, společenských a zahraničních faktorů na formování vnějších zámínek pro VoP, po jejichž zvážení armáda nakonec rozhodne o provedení, či odmítnutí plánu na jeho realizaci. „Destabilizační vlna“ postupující mezinárodním politickým systémem společně s „bezpečnostními hrozbami“, které mohou pocházet jak z mezinárodního, tak i vnitropolitického prostředí, způsobují bezpečnostní destabilizaci, jež může přerůst až do „bezpečnostní krize“. Takovéto vážné narušení obecného pocitu bezpečí ve společnosti přitom zároveň podkopává legitimitu politického režimu, který není s to naplnit svou elementární funkci a garantovat bezpečí svých obyvatel. Na „zpochybnění legitimacy“ se rovněž podílí „kabinetní rivalita“ zapříčiněná konfliktem zájmů vzájemně zneprátelených etnických skupin. Takováto rivalita je totiž často příčinou vnitřní paralýzy vlády a jejího štěpení, čímž je vážně poškozena její důvěryhodnost. Jedná se o implementaci teorie náklady a částečně teorie legitimacy (koncepte bezpečnostních hrozeb coby původců delegitimizace) a politicko-ekonomického přístupu (Martinák 2015b: 291–294, 296–300), který hojně využívá abstrakce bezpečnostní krize a jejího vlivu na zhoršení ekonomické, ale především politické stability státu.

Kromě „kabinetní rivality“ se „etnická heterogenita“ projevuje na všeobecné „etnické nestabilitě“, projevující se lidovými, nezářidka násilnými nepokoji. Poslední zmíněná událost je spouštěcím faktorem (mnohdy paralelně aktivovaným s „bezpečnostní krizí“), který však není ohniskovou událostí a jen dále přispívá k podlamování základů systému, vyostřujícího se do stavu „politického chaosu“. Stav faktické absence uznávané či alespoň převážně nezpochybňované politické autority může být dále navozován „politickým vakuem“, tedy vyprázdněním mocenského prostoru výkonné složky státu, jež má, *inter alia*, za úkol vymáhat dodržování normativního řádu a posilovat autoritu státu ve společnosti. Tato „kauzální větev“ je projekcí premis teorií etnického antagonismu a legitimacy, sekundárně pak i vojenské dostřednosti a protiváhy, pracující s konceptem heterogenní etnické skladby.

¹³ Stojí mimochodem za zmínku, že mezi spouštěcí faktory neintervenuje žádný strukturální. Spouštěcí faktory tak, dle očekávání, zastávají v kauzálním modelu pozici koncových událostí. Lze navíc předpokládat, že se může jednat o obecně platné pravidlo.

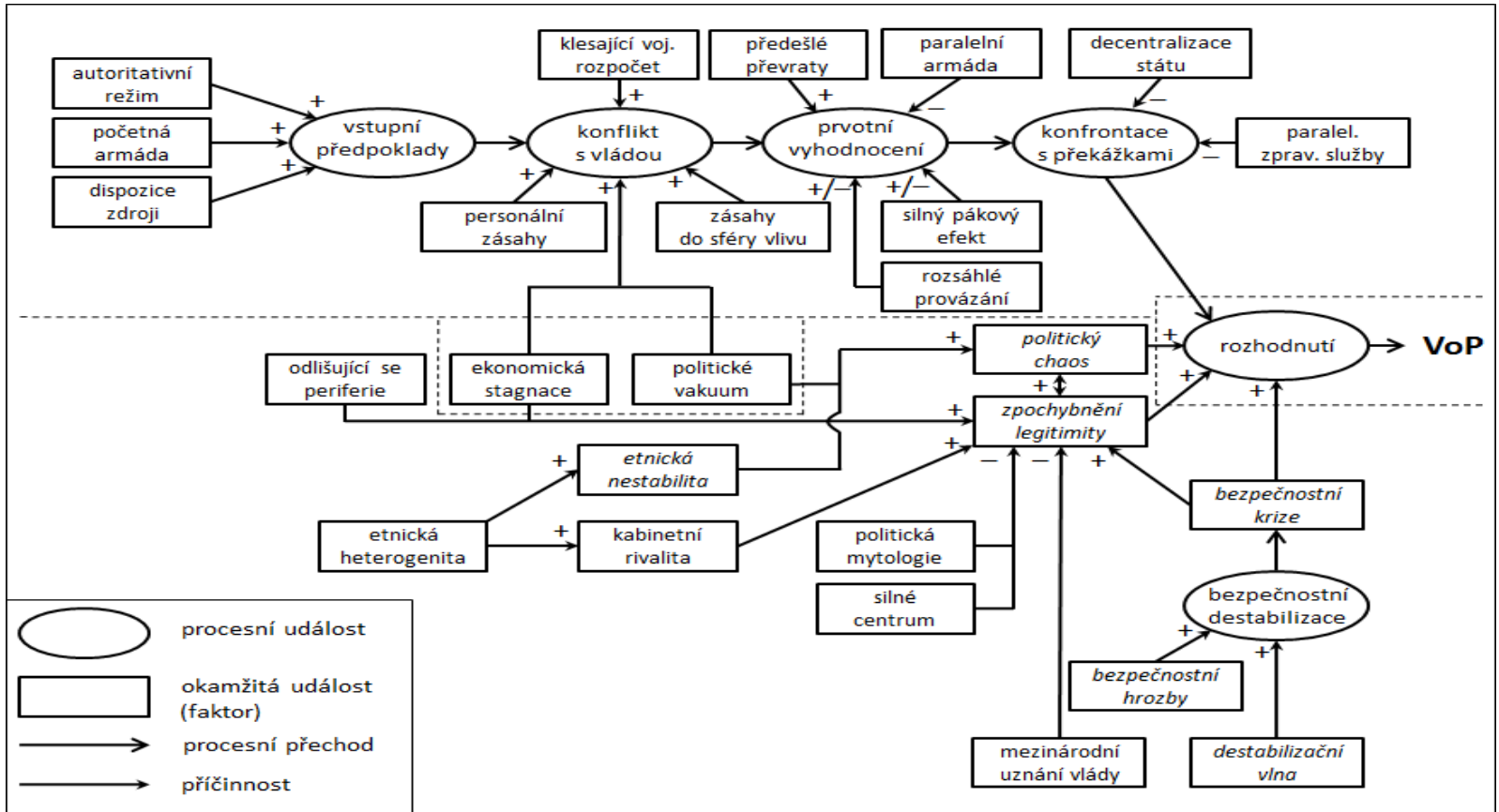

Schéma 6: Syntetizovaný kauzální model vojenského převratu

Zdroj: autor.

Druhou část kauzálního modelu představují na rozdíl od části předešlé zejména faktory pocházející z armády a režimu. Jak již napovídá její označení, znázorňuje *klasifikační část* dynamiku uvnitř subjektu převratu, přičemž má podobu několikafázového hodnocení vnitřních a vnějších okolností. Ty mohou při určitém nastavení přesvědčit armádu o vhodnosti či dokonce nutnosti realizovat VoP. O jeho skutečném provedení je přitom rozhodnuto v průběhu poslední procesní události („rozhodnutí“, popsáno v *kontextuální části*), do níž subjekt VoP vstupuje s úmyslem uskutečnit převrat a pouze vyčkává na aktivaci jedné či více ohniskových událostí.

Regresní analýzou sledu událostí *klasifikační části*, která je výlučně vztažena k subjektu, lze dospět k jejímu pochopení. Než je armáda schopna rozhodnout o (ne-)provedení VoP, musí se do jisté míry vypořádat se systémovými překážkami. Jsou jimi „decentralizace státu“ a síť „paralelních zpravodajských služeb“. Riziko odhalení příprav VoP nebo kladení značného odporu jeho realizaci musí armáda do svých úvah zahrnout rovněž. Ke konfrontaci je tak nutné odhodlání založené na příznivém hodnocení předpokladů úspěšnosti tak riskantního podniku, jímž vojenský převrat bezesporu je. Zatímco historická zkušenost s „předešlými převraty“ zvyšuje riziko VoP, existence „paralelní armády“ naopak posiluje odolnost režimu. Zbylé faktory „rozsáhlé provázání“ a „silný pákový efekt“ mohou mít obojaký vliv, jehož povaha je pak odvislá od „demokratičnosti“ subjektu a objektu VoP.¹⁴ Aby ovšem k takovému hodnocení předpokladů vůbec došlo, musí jej armáda vnímat jako opodstatněné. A opodstatněným se stane v důsledku konfliktu armády s vládou, která buďto není schopna, anebo nemá v úmyslu hájit zájmy armády (jak je sama armáda vnímá), popřípadě na tyto zájmy přímo útočí s cílem obnovit či udržet si nad armádou kontrolu. K takovému střetu dochází v důsledku „klesajícího vojenského rozpočtu“ (ať už úmyslného či nikoliv), tíživé „ekonomické stagnace“ a vzniku „politického vakua“ (oba faktory jsou pro svůj celospolečenský dopad, zasahující všechny jednotlivce bez ohledu na jejich socioekonomické postavení či pozici v mocenské hierarchii, zahrnuty do obou částí kauzálního modelu), „kompetenčních a personálních zásahů“ v řadách nejvyššího vojenského velení nebo „zásahů do sféry vlivu“, již si armáda subjektivně vymezuje. Navíc je nutné, aby armáda vykazovala určité predispozice ke konfliktnímu jednání v případě vládních zásahů. Tím se dostáváme na začátek celého kauzálního řetězce *klasifikační části* modelu, kterým je procesní událost, při níž dochází k naplňování predispozice skrze faktory „početná armáda“, „dispozice zdroji“ a „autoritativní režim“.

¹⁴ Více o problematice „demokratického převratu“ viz Martinák 2015a: 108–109.

4. Závěr: teorie kladiva a kovadliny

Z dříve předložené definice VoP (Martinák 2015: 112) zcela jednoznačně vyplývá, že jeho subjektem (strůjcem) jsou ozbrojené síly státu (ať už jako celek, či pouze jejich fragment). Armáda (toto zjednodušení je v případě VoP obhajitelné) je tedy ústředním předmětem výzkumu, jmenovitě pak její vnitřní struktura a především interní rozhodovací proces nezávislý na vrcholné výkonné moci státu, což je koneckonců zohledněno v kauzálním modelu VoP odlišením jeho *klasifikační části* od ostatních vazeb mezi událostmi (viz schéma 6). Vycházejí z definice VoP a jeho kauzálního modelu, který je opět produktem široké (co se alespoň badatelského záběru týká) syntézy hlavních explanačních proudů uvnitř výzkumu VoP, a z principu „sněhové koule“ (rozšiřování konceptuálního základu) a současně „prořezávání suchých větví“ (redukce výzkumu na hlavní proudy a odstranění dat, která se duplikují) v rámci zakotvené teorie, můžeme v této fázi našeho výzkumu přistoupit k předložení vysvětlující koncepce VoP v podobě „teorie kladiva a kovadliny“.

Již z názvu teorie je zjevná její ústřední myšlenka, která vznik VoP vysvětluje jako důsledek dvou souběžně probíhajících a navzájem se doplňujících kauzálních procesů. Příslušným „kladivem“ jsou silové kapacity a odhodlání armády realizovat změnu vlády násilnou formou či pod hrozbou použití násilí. K tomuto odhodlání dospívá splněním několika podmínek procesu hodnocení zejména interních a režimních, ale také dvou celospolečenských strukturálních faktorů tak, jak je znázorněno v již zmíněné *klasifikační části* kauzálního modelu. Úlohu kovadliny, která vládě *de facto* znemožní uniknout úderu a zesílí jeho účinky, pak plní přítomnost ohniskových událostí završujících *kontextuální část*, jež delegitimizují vládnoucí elitu, vedou k bezpečnostní krizi a vyvolávají politickou destabilizaci. V praxi pak erodují mocenskou pozici vlády, redukuje její možnosti politického manévrování v rámci politického systému a činí ji zranitelnou vůči VoP (stejně tak lze předpokládat, že i vůči StP či jiným tranzitologickým jevům). Při neexistenci jedné z těchto dvou úderných ploch nemůže k VoP pochopitelně dojít.

Několik problémů však stále vyžaduje pozornost. Například není beze zbytku objasněn význam *kontextuální části* pro uskutečnění vojenského převratu, resp. jeho jednotlivých faktorů, což je komplikace, jež pro zvýšení transparentnosti teorie vyžaduje vysvětlení. Zatímco význam faktorů *klasifikační části* na riziko převratu je zcela nezpochybnitelný (VoP nemůže být realizován, jestliže nemůže armáda vystupovat v roli jeho subjektu), nelze teoretizující abdukcí s jistotou vyvodit nezbytnost událostí, které tvoří nebo se podílejí na aktivaci ohniskových faktorů, figurujících na právě na konci *kontextuální části* modelu. Předpokládaný význam těchto ohniskových faktorů je však fundamentální. Vystává ale otázka: Je nutnou podmínkou výskytu VoP naplnění jednoho, dvou či všech zakomponovaných ohniskových faktorů?

Nakonec je nutné upozornit na absenci významné součásti, bez níž nemůže být kauzální model VoP modelem plnohodnotným. Faktory znázorněné v modelu totiž nejsou z hlediska vlivu na výskyt VoP navzájem rovnocenné. Jinými slovy, jejich podíl na vzniku převratu se může pohybovat v rozmezí od nezbytného až po takřka zanedbatelný. Tento problém, řešitelný procentuálním vyjádřením pravděpodobnosti zahrnutí každého jednotlivého faktoru do kauzální posloupnosti, stejně jako odpověď na otázku významu „kontextuálních faktorů“ na výskyt VoP, je možné vyřešit pouze prostřednictvím empirického ověření, které posílí věrohodnost této teorie o vzniku VoP. Mělo by obsahovat analýzu nejpravděpodobnějších (*most-likely*) a nejméně pravděpodobných (*least-likely*) případů, ačkoliv je dosazování konkrétních událostí do těchto forem relativní a značně závislé na subjektivním posouzení. V podmínkách tohoto výzkumu se jedná na jedné straně o uskutečněné VoP, které mohou být jak úspěšné (nastolení nové vlády pod přímou kontrolou armády či podléhající jejímu vlivu), tak v konečném důsledku neúspěšné (vznik vlády nezávislé na armádě), na druhé straně o pokusy o VoP, jež byly ve finální *prováděcí fázi* zmařeny silovými prostředky vlády nebo veřejným odporem.

Literatura a prameny

- Allum, Percy (1995): *State and Society in Western Europe*. Cambridge: Polity Press.
- Bankowicz, Marek. 2012. *Coup d'État. A Critical Theoretical Synthesis*. Frankfurt nad Mohanem: Peter Lang.
- Barany, Zoltan (2013): „Armies and Revolutions.“ *Journal of Democracy* 24(2): 62–76. DOI: 10.1353/jod.2013.0024
- Belkin, Aaron a Evan Schofer (2003): „Toward a Structural Understanding of Coup Risk.“ *Journal of Conflict Resolution* 47(5): 594–620. DOI: 10.1177/0022002703258197
- Belkin, Aaron a Evan Schofer (2005): „Coup Risk, Counterbalancing, and International Conflict.“ *Security Studies* 14(1): 140–177. DOI: 10.1080/09636410591002527
- Belkin, Aaron (2012): *United We Stand? Divide-and-Conquer Politics and the Logic of International Hostility*. Albany: SUNY Press.
- Ben-Eliezer, Uri (1998): „Is a military coup possible in Israel? Israel and French-Algeria in comparative historical-sociological perspective.“ *Theory and Society* 27(3): 311–349. DOI: 10.1023/A:1006849601528
- Birkland, Thomas (2011): *An Introduction to the Public Policy Process: Theories, Concepts, and Models of Public Policy Making*. Armonk: Sharpe.
- Bouid, Bechir (2011): „Using a Semi-Parametric Analysis to Understand the Occurrence of Coups d'État in Developing Countries.“ *International Journal of Peace Studies* 16(2): 53–79.
- Clark, John (2007): „The Decline of the African Military Coup.“ *Journal of Democracy* 18(3): 141–155. DOI: 10.1353/jod.2007.0044
- Collier, Paul a Anke Hoeffler (2004): „Greed and Grievance in Civil War.“ *Oxford Economic Papers* 56: 563–595.

- Collier, Paul a Anke Hoeffler (2005): *Coup Traps: Why does Africa have so many Coups d'État?* Working Paper, Centre for the Study of African Economies, University of Oxford.
- Easton, David (1965): *A Systems Analysis of Political*. New York: Wiley.
- Feaver, Peter (1999): „Civil-Military Relations.“ *Annual Review of Political Science* 2: 211–241. DOI: 10.1146/annurev.polisci.2.1.211
- Fiala, Petr a Klaus Schubert (2000): *Moderní analýza politiky*. Brno: Barrister & Principal.
- Finer, Samuel (1962): *The Man on Horseback: The Role of the Military in Politics*. Boulder: Westview.
- Gans-Morse, Jordan (2004): „Searching for Transitologists: Contemporary Theories of Post-Communist Transitions and the Myth of a Dominant Paradigm.“ *Post-Soviet Affairs* 20(4): 320–349. DOI: 10.2747/1060-586X.20.4.320
- Goldstone, Jack et al. (2010): „A Global Model for Forecasting Political Stability.“ *American Journal of Political Science* 54(1): 190–208. DOI: 10.1111/j.1540-5907.2009.00426.x
- Grigg, Dan (1977): „E. G. Ravenstein and the 'laws of migration'.” *Journal of Historical Geography* 3(1): 41–54. DOI: 10.1016/0305-7488(77)90143-8
- Hanneman, Robert a Robin Steinback (1990): „Military Involvement and Political Stability: An Event History Analysis 1940–1980.“ *Journal of Political and Military Sociology* 18(1): 1–23.
- Heywood, Andrew (2004): *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia.
- Huntington, Samuel (1968): *Political Order in Changing Societies*. New Haven and London: Yale University Press.
- Iqbal, Zaryab a Harvey Starr (2008): „Bad Neighbors: Failed States and Their Consequences.“ *Conflict Management and Peace Science* 25(4): 315–331. DOI: 10.1080/07388940802397400
- Janowitz, Morris. 1977. *Military Institutions and Coercion in the Developing Countries*. Chicago: University of Chicago Press.
- Jenkins, Craig a Augustine Kposowa (1990): „Explaining Military Coups d'État: Black Africa, 1957–1984.“ *American Sociological Review* 55(6): 861–875.
- Jia, Ruixue a Pinghan Liang (2012a): *Government Structure and Military Coups*. Working Paper, Institute for International Economic Studies, Stockholm University, Stockholm.
- Jia, Ruixue a Pinghan Liang (2012b): „Decentralization and Military Coups.“ In Chen Bo, Manas Chatterji a Hao Chaoyan (eds.), *Cooperation for a Peaceful and Sustainable World, Part 1*. Bingley: Emerald Group Publishing.
- Johnson, Thomas, Robert Slater a Patrick McGowan (1984): „Explaining African Military Coups d'État, 1960–1982.“ *American Political Science Review* 78(3): 622–640. DOI: 10.2307/1961833
- Johnstad, Petter (2012): „When the Time Is Right: Regime Legitimacy as a Predictor of Nonviolent Protest Outcome.“ *Peace & Change* 37(4): 516–543. DOI: 10.1111/j.1468-0130.2012.00769.x
- Kposowa, Augustine a Craig Jenkins (1993): „The Structural Sources of Military Coups in Postcolonial Africa, 1957–1984.“ *American Journal of Sociology* 99(1): 126–163. DOI: 10.1086/230231
- Lee, Everett (1966): „A Theory of Migration.” *Demography* 3(1): 47–57.
- Lemmer, John (2013): *Causal Modeling*. New York: Rome Laboratory. Dostupné z: <http://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1303/1303.1471.pdf> (28. 11. 2015).

- Levitsky, Steven a Lucan Way (2005): „International Linkage and Democratization.“ *Journal of Democracy* 16(3): 20–34. DOI: 10.1353/jod.2005.0048
- Lissak, Moshe (1973): „Stages of Modernization and Patterns of Military Coups.“ *International Journal of Comparative Sociology* 14(1–2): 59–75. DOI: 10.1177/002071527301400105
- Lunde, Tormod (1991): „Modernization and Political Instability: Coup d'État in Africa, 1955–1985.“ *Acta Sociologica* 34(1): 13–32. DOI: 10.1177/000169939103400102
- Luttwak, Edward (1969): *Coup d'État. A practical handbook*. Cambridge: Harvard University Press.
- Machoň, Miloslav (2015): „Vliv epistemických komunit na mezinárodní jednání o problému kosmické tříště.“ *Mezinárodní vztahy* 50(4): 5–25.
- Martinák, Lukáš (2015a): „Názvosloví studií státního převratu: jeho použití v odborné literatuře, 1962–2014.“ *Středoevropské politické studie* 17(1): 88–119. DOI: 10.5817/CEPSR.2015.1.88
- Martinák, Lukáš (2015b): „Substantivní teorie vojenského převratu: příčinné faktory.“ *Středoevropské politické studie* 17(3–4): 276–312. DOI: 10.5817/CEPSR.2015.34.276
- McGowan, Patrick (2005): „Coups and Conflict in West Africa, 1955–2004.“ *Armed Forces & Society* 32(1): 5–23. DOI: 10.1177/0095327X05277885
- O'Kane, Rosemary. 1987. *The Likelihood of Coups*. Aldeshot: Avebury.
- Powell, Jonathan. 2012. „Determinant of the Attempting and Outcome of Coups d'État.“ *Journal of Conflict Resolution* 56(6): s. 1017–1040. DOI: 10.1177/0022002712445732
- Powell, Jonathan (2014): „An assessment of the ‘democratic’ coup theory.“ *African Security Review* 23(3): 213–224.
- Putnam, Robert (1967): „Toward Explaining Military Intervention in Latin America Politics.“ *World Politics* 20(1): 83–110. DOI: 10.2307/2009729
- Quinlivan, James (1999): „Coup-proofing: IT's Practice and Consequences in the Middle East.“ *International Security* 24(2): 131–165. DOI: 10.1162/016228899560202
- Roessler, Philip (2011): „The Enemy Within. Personal Rule, Coups, and Civil War in Africa.“ *World Politics* 63(2): 300–346. DOI: 10.1017/S0043887111000049
- Šmíd, Tomáš a Vladimír Vařura (2009): „Teoretické vymezení a konceptualizace fenoménu slabých a selhávajících států.“ *Mezinárodní vztahy* 44(2): 44–64.
- Thompson, William (1974): „Toward Explaining Arab Military Coups.“ *Journal of Political and Military Sociology* 2(2): 237–250.
- Thompson, William (1975): „Regime Vulnerability and the Military Coup.“ *Comparative Politics* 7(4): 459–487. DOI: 10.2307/421422
- Thompson, William a Jon Christopherson (1979): „A Multivariate Analysis of the Correlates of Regime Vulnerability and Proneness to the Military Coup.“ *Journal of Political and Military Sociology* 7(2): 283–289.
- Wells, Alan (1974): „The Coup d'État in Theory and Practice: Independent Black Africa in the 1960s.“ *The American Journal of Sociology* 79(4): 871–887. DOI: 10.1086/225630
- Wells, Alan a Richard Pollnac (1988): „The Coup d'État in Sub-Saharan Africa: Changing Patterns from 1956–1984.“ *Journal of Political and Military Sociology* 16(4): 43–56.
- Wendt, Alexander (2004): „The State as Person in International Theory.“ *Review of International Studies* 30(2): 289–316. DOI: 10.1017/S0260210504006084

Zimmermann, Ekkart (1979a): „Explaining Military Coups d'État: Towards the Development of a Complex Causal Model.“ *Quality and Quantity* 13(5): 431–441. DOI: 10.1007/BF00184319

Zimmermann, Ekkart (1979b): *Political Violence, Crises, and Revolutions: Theories and research*. Cambridge: Alfred Schenkman Publications.

Causes of Military Coup: A Synthesized Causal Model

SUMMARY

The article is connected with two previous studies and, together, they form a consistent conceptual framework. The first (*Studies of coup d'état terminology: their application in literature, 1962-2014*) is focused on the provision of key concepts in studies of coup phraseology and the definition of a clear and understandable variable "military coup" (a generally conceived coup d'état or other specific categories of coup) for the purposes of further research. In the second study (*Substantive theories of military coup: causal factors*) the research goal moved to the theoretical elaboration of both the coup d'état and the military coup. The central theme of this text is to find answers to the following question: What causes of a military coup are crucial for its implementation?

Because each substantive theory provides explanations of the occurrence of military coups through different independent variables, the first part is focused on the categorization of possible causal factors. The diversity of these theories is not based only on the different sets of variables they use, but also on the various effects that specific variables have in their conceptualization. The vulnerability of a government could be affected by factors of the political, economic, social and security environments in which the entire process (from the pre-initiatory phase to the phase of the final implementation of the coup) takes place.

For research purposes, the factors are categorized in two ways. The first uses a "pull & push theory", which distinguishes motives and opportunities. Originally, this theory was a product of migration theory, the concept of explaining the link between population resettlement and internal or external factors that cause migratory movements. Some modification of the theory is presented by E. Zimmermann, who developed the concept of "insisting factors" (push factors; eventually push characteristics) and "attracting factors" (pull factors; eventually pull characteristics). The second way, which is used mainly by A. Belkin and A. Schöfer, differentiates between structural and triggering causes of the coup – alternatively, causes based on the environment and causes which are immediate. The presence of the factors of both categories stimulates the risk of coup with varying intensity.

Thanks to the synthesis of substantive theories analyzed in the previous study and thanks to the categorization of causal factors, a synthesized causal model of military coup has been compiled. Its aim is a schematic representation of the causal relationships between independent variables on the one hand, and the coup on the other. The causal

model contains all factors (events, in the terminology of causal modeling) developed by all these substantive theories and all transitions between events, which are arranged according to their expected time sequence. The model can be divided into two separated segments: the "contextual part" and the "classification part". Each of them is compiled through regression analysis.

Based on the definition of military coup and on the causal model, the text presents the "hammer and anvil theory", which explains the occurrence of military coups or attempted coups. The central idea of the theory is already obvious from its name. The emergence of a coup is interpreted as the result of two parallel and complementary causal processes. The "hammer" signifies the capacity and commitment of the army to effect a change of government by the use of force or under the threat of it. The army decides to execute a coup pursuant to the fulfillment of several internal factors (inside of military and regime structures) which are contained in the classification part of the causal model. The "anvil" represents factors (included in the contextual part) which delegitimize a government and de facto hamper its ability to escape the hammer blow. Moreover, the devastating effect of the strike is even intensified by the presence of the anvil. In practice, these factors erode the power position of the government, reduce the possibility of political maneuvering within the political system, and make the government vulnerable to a military coup. In the absence of a 'hammer', a military coup is unlikely to break out. If there is no anvil in the system, a military coup cannot be successful.